

'College van keien en kenaus' blijft de toekomst verkennen

Poging tot uitlokking

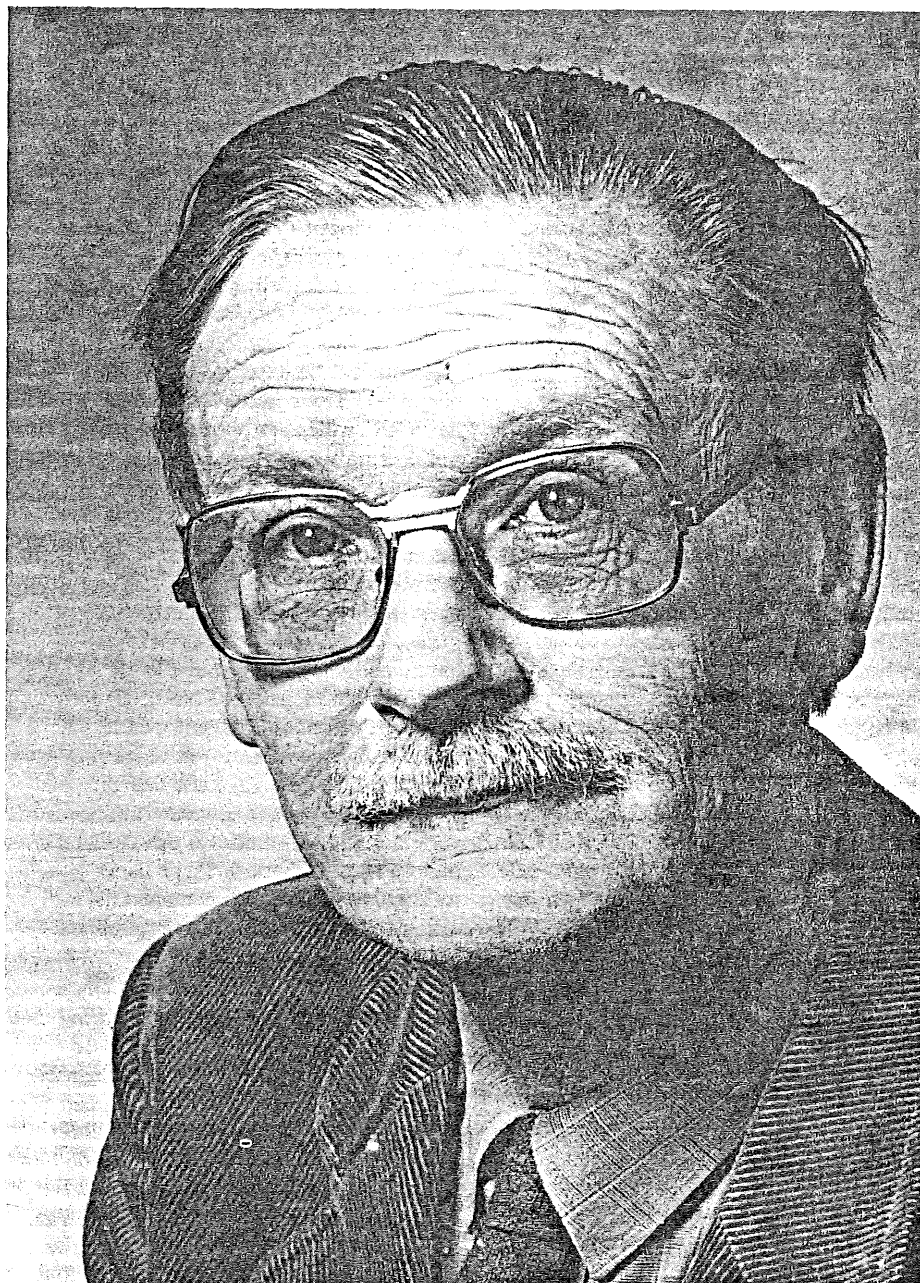
Met 'Een poging tot uitlokking' lanceerde de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) vorig jaar september de eerste deelstudie in het kader van haar nieuwe 'futurologische' project:

'Beleidsgerichte Toekomstverkenning' (BTV). De studie is in druk verschenen als nr. 19 in de - zo langzamerhand meer algemene bekendheid krijgende - serie 'Rapporten aan de Regering'. Het project wordt uitgevoerd onder leiding van de creatieve Wageningse hoogleraar in de theoretische teeltkunde, Prof. dr. C.T. (Kees) de Wit. In de afgelopen jaren is deze wereldwijd bekende landbouwkundige een voortdurend toenemend deel van zijn (zeer lange) werkdagen gaan besteden aan studie en onderzoek ten behoeve van de WRR.

De nieuwe aanpak die (vergeleken met de 'Algemene Toekomstverkenning' van 1977) in de BTV wordt gevolgd, lijkt De Wit op het lijf geschreven. Als wetenschapper-van-naam heeft hij namelijk toch nooit met zijn handen van de politiek af kunnen blijven. Welnu, in haar nieuwe aanpak van de toekomstverkenning richt de WRR zich vooral op de rol van politiek en (openbaar) bestuur bij het vormgeven van de toekomst.

De bedoeling van de - hiernaast door medewerker Rudy Rabbinge besproken - eerste BTV-publikatie is, de betekenis voor de toekomst aan te geven van verschillen in politieke opstelling. Een belangrijk nevensdoel ervan is, de medewerking van maatschappelijke groeperingen te verkrijgen bij het uitwerken van alternatieve toekomstbeelden.

't Is nog maar de vraag, in hoeverre dit laatste zal lukken. Nogal wat representanten van de gevestigde journalistiek gingen zich al aan de hand van het persbericht over het

Prof. Dr. Ir. C.T. de Wit, lid van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid

rapport te buiten aan schampere commentaren op de voor hen kennelijk minder gewone (en gemakkelijke) stof. We moeten maar

hopen, dat onze toekomst niet helemaal door zulke vooringenomen lieden bepaald wordt, - en er intussen het onze aan doen.

De 'Beleidsgerichte Toekomstverkenning' (BTV) van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) volgt op een eerdere 'futurologische' inspanning van dit uit 'knappe koppen' samengestelde*) adviescollege: de 'Algemene Toekomstverkenning' (ATV), die in 1977 werd gepubliceerd onder de nogal pretentieuze titel 'De komende vijftig jaar'. De bedoeling van deze ATV was, een

algemeen en objectief onderzoek te verrichten met betrekking tot de toekomst van onze samenleving. Daarbij werd er natuurlijk van uitgegaan, dat die toekomst in principe kenbaar is. Het resultaat van het toentertijd verrichte onderzoek valt te typeren als een extrapolatie (doortrekking) van de trends (ontwikkelingslijnen op langere termijn) in zestien sectoren van de maatschappelijke ontwikkeling. Bij zo'n

benadering moet een oplossing worden gevonden voor het feit dat de op de verschillende terreinen 'doorgetrokken lijntjes' meer dan eens tegenstrijdigheden opleveren. De grootste daarvan moeten worden verwijderd, wil er een enigszins gaaf 'toekomstbeeld' uit de studie te voorschijn komen.

Het doel van de ATV was ook heel uitdrukkelijk, een samenhangend (dus niet

door forse tegenstrijdigheden verscheurd) beeld van onze toekomstige samenleving te vervaardigen.

Bij het uitvoeren van deze algemene (en 'objectieve') toekomstverkenning ging de WRR ervan uit, dat zich gedurende 'De komende vijftientig jaar' geen snelle en grote veranderingen zouden voordoen in de binnen onze samenleving geldende (overheersende) waarden en normen. De bestaande verhoudingen - zo verwachtten de dame en heren - zouden zich in de toekomst vrijwel ongewijzigd voortzetten.

Dominerend mensbeeld

Het impliciete (niet met zoveel woorden aangegeven) mensbeeld waarmee de WRR in haar ATV werkte, kan men als volgt omschrijven:

- de mens in onze samenleving is individualistisch en materialistisch ingesteld;
- hij (zij) handelt instrumenteel, dat wil zeggen: op resultaten gericht, en met een grote mate van verwaarlozing van de gevoelsmatige en normatieve aspecten van het omgaan met andere mensen;
- hij (zij) heeft vertrouwen in de mogelijkheid om problemen op te lossen met behulp van wetenschap en techniek;
- hij (zij) acht economische groei noodzakelijk voor het oplossen van sociale problemen.

De WRR is sedert de totstandkoming van de ATV gaan twijfelen aan de juistheid van de aanname, dat dit mensbeeld domineerde in het midden van de jaren zeventig en in de toekomst zal blijven overheersen. In haar inleiding tot de BTV legt de Raad er dan ook de nadruk op, dat sociale, politieke en ideologische tegenstellingen binnen de samenleving bepalend zijn voor het gevoerde beleid.

In de ATV werd weinig aandacht geschonken aan zulke tegenstellingen. Waar de overheid (de politiek, het openbaar bestuur) ter sprake kwam, was dit niet in een gezaghebbende en nogal invloedrijke rol, maar als een van de vele maatschappelijke organisatievormen. De 'maakbaarheid' van de toekomst in het algemeen, en via het overheidshandelen in het bijzonder, kwam daardoor niet aan de orde.

De ATV had - zo vindt de WRR zelf nu - een te vrijblijvend karakter. Zelfs de groepen die door hun machtspositie in sterke mate de gang van zaken binnen onze samenleving beïnvloeden, hoefden zich niet te herkennen in de uitgangspunten van de studie. Op de resultaten ervan kon ook niemand worden aangesproken. Wil een toekomstverkenning consequenties hebben voor het handelen van de overheid, dan dient zij - uitgaande van de 'maakbaarheid' van die toekomst - zich

uitdrukkelijk op politiek en openbaar bestuur te oriënteren. Met de nu aangeboden BTV beoogt de WRR daarom, tegenstrijdigheden en knelpunten van

ontwikkelingen op langere termijn in kaart te brengen, opdat deze een rol kunnen gaan spelen in de huidige politieke menings- en besluitvorming. Toekomstproblemen worden aldus herleid tot (actuele) politieke meningsverschillen.

Door deze benaderingswijze te kiezen, steunt de WRR in feite de beweging in de samenleving, die gericht is tegen ontwikkelingen in de richting van een belangendemocratie. Dit is een beweging die ook heel duidelijk politieke ondersteuning vindt, gezien de belangstelling van de laatste jaren voor herformuleringen van grondslagen, beginselprogramma's en dergelijke. Door middel van de BTV werkt de WRR, willens en wetens, mee aan een politisering van de samenleving.

Opzet van de BTV

De Raad acht het dan ook niet juist, haar nieuwe toekomstverkenning te laten uitmonden in één schets van een toekomstige ontwikkeling, waaraan een zekere aannemelijkheid of voorspellende waarde mag worden toegekend. Neen, zij stelt zich ten doel, een aantal uiteenlopende toekomstbeelden naast - en tegenover - elkaar te plaatsen. Zij kiest daarbij voor toekomstbeelden die uitgaan van verschillende (normatieve) opvattingen over mens en maatschappij, maar beperkt zich tot die opvattingen die een aanwijsbaar draagvlak in onze samenleving hebben.

De benaderingswijze van de WRR is daarbij de volgende: In samenwerking met de wetenschappelijke bureaus van de politieke partijen zijn partij- en beginselprogramma's geanalyseerd om tot een verduidelijking te komen van de achterliggende waarden en normen. Aan de hand van een tweetal indelingscriteria is vervolgens gepoogd, een classificatie van verschillende normatieve opvattingen te maken.

De behoefte aan meer dan één onderscheid komt voort uit de waarneming dat er - los van de politiek-ideologische oriëntatie, en dus ook binnen een en dezelfde partij - grote verschillen bestaan in de keuze van onderwerpen die sterk de politieke agenda beheersen. Naast een politiek-ideologisch onderscheid tussen liberaal, socialistisch en confessioneel is daarom een onderscheid gemaakt naar de richting waarin men oplossingen voor de problemen zoekt. Aan de verschillen in voorkeur qua oplossingsrichting liggen volgens de WRR in hoofdzaak twee uiteenlopende oriëntaties van vertrouwen ten grondslag. De Raad duidt deze aan als 'technocratisch' en 'socio-cratisch'.

De eerstgenoemde oriëntatie is gekenmerkt door vertrouwen in initiatieven die geïnspireerd zijn door technische processen en ontwikkelingen. Dit is geen kwestie van (incidentele) waardering in geval van een speciaal vraagstuk, maar heeft te maken met een (meer duurzame en dieper in de persoon verankerde) houding, met een gedachtenstelsel ook. In de regel gaat de technocratische oriëntatie gepaard met een positieve waardering van organisatie, hiërarchie, planning, professionalisering, specialisering, en differentiatie met het oog op ruil. Een politiek pleidooi voor sturing en planning in hiërarchisch verband wijst op een technocratische oriëntatie. In de andere oriëntatie overheerst vertrouwen in initiatieven die voortkomen uit groepsprocessen en individuele emancipatie. Dit (sociocratisch genoemde) vertrouwen in sociale processen en ontwikkelingen gaat veelal gepaard met een positieve waardering van informele groepsvorming, gelijkwaardigheid, improvisatie, vrijwilligheid, veelzijdigheid, en differentiatie met het oog op diversiteit.

Een voorbeeld: houdingen tegenover kernenergie

Het onderscheid tussen de technocratische en de sociocratische oriëntatie blijkt - bij voorbeeld - uit het verschil in houding tegenover kernenergie. Waar de een voor het opvangen van het energietekort mede zijn (haar) vertrouwen stelt in deskundige toepassing van kernenergie, en de mogelijkheid van vrijwillige energiebesparing wantrouwt, liggen bij de ander het vertrouwen en het wantrouwen net andersom. Voor de een is de kerncentrale de oplossing, voor de ander is deze juist het probleem. Tussen die een en die ander heerst ook, over en weer, wantrouwen. Toch is - zo tekent de WRR zelf hierbij aan - dat wantrouwen in de andere positie in zoverre weer eigenaardig, dat men het combineert met een haast ongebreidelde optimisme over de mogelijkheid van aanpassingen binnen het andere kamp: Sociocratische antikernenergiemensen hebben een onverwoestbaar geloof in zonne-energie (een technische ontwikkeling), en technocratische pro-kernenergiemensen in de heilzame werking van objectieve voorlichting (een sociaal proces). De Raad vindt hierin overigens geen aanleiding om haar onderscheid tussen 'technocratisch' en 'sociocratisch' te laten varen.

Bij classificatie zijn alleen die opvattingen van belang, waarin vertrouwen bestaat in sociocratische initiatieven, en wantrouwen ten opzichte van technocratische initiatieven, of waarin het omgekeerde het geval is. Opvattingen die gekenmerkt zijn door wantrouwen ten opzichte van beide

Tabel 1. Industriële produktie naar land of regio, 1970 en 2000

	Gemiddelde jaar- lijkse groei (in %) toegevoegde waarde 1970-2000			Regionale verdeling van toegevoegde waarde (aandelen in %)					
	machi- nes	over- ige	totaal	machines		overige		totaal	
				1970	2000	1970	2000	1970	2000
Verenigde Staten	3,5	3,0	3,1	31	19	30	17	30	17
Canada	4,1	3,8	4,0	3	2	3	2	3	2
Japan	6,3	6,0	6,0	11	14	7	8	7	9
Europese Gemeensch.	4,4	3,7	3,8	26	22	21	15	22	16
overige OESO	6,4	5,4	5,5	5	6	6	7	6	7
OESO	4,6	3,9	4,0	75	62	67	49	69	51
Oost-Europa	6,4	5,2	5,4	17	22	20	21	19	21
China	8,1	7,3	7,4	3	4	5	9	4	8
Latijns-Amerika	9,2	7,9	8,1	3	8	4	10	4	9
Oost-Azië	8,4	8,3	7,2	1	2	1	3	2	3
Zuid-Azië		5,5		1	1	1	2		2
Zwart Afrika	5,5	5,4	5,4	0	0	1	1	1	1
Noord-Afrika/ Midden-Oosten	10,0	7,3	7,5	0	1	1	2	1	2
Derde Wereld (excl. China)	9,0	7,5	7,6	5	12	8	17	8	16

Bron: INTERFUTURES, *Facing the Future*, blz. 330.

soorten van initiatieven, zijn niet interessant; die resulteren niet in een actieve politieke opstelling, maar leiden tot berusting. Evenmin interessant zijn opvattingen waarin vertrouwen in beide soorten van initiatieven bestaat; wie daarmee rondloopt, kan zich beperken tot een zonnige afwachtende houding.

Karakteristieke visies op de samenleving

Door de twee onderscheidingen (liberaal/socialistisch/confessioneel naast technocratisch/sociocratisch) te 'kruisen', komt de WRR tot zes karakteristieke visies; zes stelsels van normstellende, globale uitgangspunten en opvattingen over de samenhang van maatschappelijke verschijnselen, waardoor (groepen van) mensen zich laten leiden bij het herkennen en oplossen van problemen.

Met deze karakteristieke visies meent de Raad het gehele spectrum weer te geven van de in Nederland concurrerende politieke opvattingen, voorzover deze betrekking hebben op het vormgeven aan de toekomst. Deze zes visies vormen de basis voor naderhand te construeren toekomstbeelden. In de nu gedane 'Poging tot uitlokking' beperkt de WRR zich tot een heel summier schets van de zes karakteristieken, in een illustratie ervan met behulp van uitspraken, elementen uit partijprogramma's en dergelijke.

De hele exercitie is trouwens zinloos - aldus

zo ongeveer de Raad -, als zij niet werkelijk uitdaagt tot stellingname door politici, politieke partijen en maatschappelijke organisaties. De Raad ziet met name het gevaar dat de bij de zes visies horende toekomstbeelden te 'blauwdruk-achtig' worden en daardoor onvoldoende aansluiten bij de in gang zijnde maatschappelijke ontwikkelingen. Zij heeft dit gevaar willen keren door zelf een - min of meer voor het grijpen liggend - concreet voorbeeld van een samenhangende toekomstvisie nader uit te werken en toe te spitsen op Nederlandse omstandigheden. Het betreft een voorbeeld,

- dat geënt is op bestaande ontwikkelingen,
- dat naar zijn inhoud dwingt tot stellingname,
- en dat naar zijn vorm uitnodigt tot het formuleren van samenhangende alternatieven.

Niet helemaal toevallig gaat het hierbij om een toekomstvisie die gebaseerd is op liberaal-technocratische uitgangspunten en opvattingen met betrekking tot de samenhang van maatschappelijke verschijnselen. Ze lag - zoals gezegd - min of meer voor het grijpen in een in 1979 gepubliceerde toekomststudie van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). Deze publikatie draagt de weidse titel: *'INTERFUTURES: Facing the Future: Mastering the Probable and Managing the Unpredictable'*.

INTERFUTURES als uitdaging

Die INTERFUTURES-studie is, zo realiseert men zich bij lezing van het 425 pagina's tellende rapport, geen eenvoudige zaak geweest. Voor alle sectoren van de samenleving en op alle beleidsterreinen is gepoogd, de politiek-ideologische uitgangspunten op consequente wijze te vertalen naar concrete beslissingen.

De politiek-ideologische opvatting achter de studie is die van liberalen met een technocratische oriëntatie. Voor doemdenken is vanzelfsprekend geen plaats in deze opvatting. Toch voelt men een steeds sterker wordende irritatie opkomen, als men het rapport doorleest vanuit een andere politiek-ideologische achtergrond. De lezer raakt geprikkeld, maar ook geboeid door het beeld van de toekomst, dat hier voor zijn (haar) ogen wordt ontvouwd.

De opstellers van het INTERFUTURES-rapport omschrijven zelf hun werkkerrein als: toekomstgericht onderzoek naar economische verschijnselen verrichten zonder verwaarlozing van factoren als politieke strijd, sociale conflicten, waardenveranderingen en institutionele ontwikkelingen. Dit betekent onder meer, dat in de analyses aandacht wordt geschonken aan het natuurlijk milieu, de uitputting van hulpbronnen en de kansen voor ingrijpende technologische doorbraken ('chip', biotechnologie, e.d.).

De economische orde en de wereldeconomie worden in de visie van het INTERFUTURES-team benaderd op een wijze die het best als neo-klassiek te karakteriseren valt: Produktieve activiteiten worden verricht door ondernemers die de produktiekosten zo laag mogelijk proberen te houden (kosten-minimalisatie). Consumptie- en besparingsbeslissingen worden genomen door individuen op basis van een streven naar zoveel mogelijk nut (nuts-maximalisatie). De overheid beperkt zich in deze visie tot het macro-economisch beleid, dat gericht is op traditionele doelstellingen als groei, werkgelegenheid, inflatiebeheersing en evenwichtige betalingsbalans. De overheid kan eveneens een rol spelen bij de bevordering van het goed functioneren van de markten.

Op basis van deze uitgangspunten is een aantal verschillende scenario's geschreven, uitgaande van uiteenlopende veronderstellingen met betrekking tot een drietal deelgebieden, te weten:

- de relaties tussen de ontwikkelde landen onderling,
- de relaties tussen de ontwikkelde landen en de Derde Wereld, en
- de interne processen binnen de ontwikkelde landen, zoals het verschijnen van nieuwe waardenpatronen en de bekwaamheid om produktiegroei te

organiseren door middel van innovatie, herverdeling, kapitaalsaccumulatie en de aanpassing van instituties.

Beangstigend toekomstscenario

Zes scenario's voor de lange termijn behandelt het INTERFUTURES-rapport. Om misverstand te vermijden: alle zes berusten ze op dezelfde liberaal-technocratische oriëntatie met betrekking tot de oplossing van (toekomstige) maatschappelijke problemen.

Eén van deze scenario's ('scenario A') is door de WRR is het bijzonder bekeken. De veronderstellingen waarvan dit uitgaat, zijn:

- een betrekkelijk hoge graad van openheid en economische stabiliteit tussen en in de ontwikkelde landen;

- een geleidelijke toenadering via onderhandelings, gepaard gaande met een toenemende handel, tussen de ontwikkelde landen en de Derde Wereld;

- in de ontwikkelde landen blijven de dominante na-oorlogse waarden gehandhaafd, terwijl prioriteit wordt gegeven aan economische groei. De produktiviteitsgroei zal in de lijn liggen van de trends in het verleden.

Zoiets komt natuurlijk niet uit de lucht vallen. Op diverse conferenties van de regeringsleiders van de hoog geïndustrialiseerde landen wordt van deze veronderstellingen uitgegaan. Men kan dit ook afleiden uit de communiqués van zulke topconferenties (Londen, 1977; Bonn, 1978). Het binnen het scenario A gewenste handelsbeleid is duidelijk. Daarvoor nodig zijn:

- een voortvarende liberalisering van de handel;
- de bevordering van een goed functionerende internationale markt;
- het minimaliseren van ongunstige effecten op andere landen; en
- geen of weinig overheidsinterventie die eventueel de mogelijkheid van winstmaximalisatie zou kunnen beperken voor individuele, nationale of multinationale bedrijven.

Economische groei en politieke spanning

Bij de uitwerking van het scenario komt het INTERFUTURES-team tot de conclusie dat economische groei de belangrijkste voorwaarde vormt voor het kunnen voeren van beleid. Als aan het geschetste kader wordt voldaan, is tot 1990 een economische groei van gemiddeld 4,9 procent per jaar mogelijk; voor de periode 1990-2000 is het overeenkomstige percentage dan 3,4. Voor Nederland komt het team tot 5,1 respectievelijk 2,5 procent.

Deze groeipercentages moeten worden beschouwd als streefcijfers, maar kunnen alleen worden gerealiseerd bij afwezigheid van 'sociale rigiditeiten' (sociale factoren

Tabel 2. Energieconsumptie naar land of regio, 1975 en 2000
(in miljoenen ton olie-equivalent)

	1975	2000		1975	2000
Noord-Amerika	1904	3300	China	326	1770
Japan	334	1040	Latijns-Amerika	209	1490
Europese Gemeenschap	928	1920	Zuid-Azië	103	420
Overige Europese OESO-landen	232	620	Oost- & Zuid-oostazië	79	570
Australië en Nieuw Zeeland	68	120	Noord-Afrika en het Midden-Oosten	28	200
OESO	3466	7000	Zwart Afrika	21	90
Sovjet-Unie en Oost-Europa	1359	3090	Derde Wereld	766	4510
			Wereld totaal a)	5606	14620

a) Zuid-Afrika is niet opgenomen bij één van de regio's maar wel in het wereldtotaal.

Bron: INTERFUTURES, *Facing the Future*, blz. 329.

die de economische flexibiliteit belemmeren). Slechts wanneer de geschetste economische groei benaderd wordt, zal - volgens het scenario A - enig beleid mogelijk zijn op andere terreinen.

Als gevolg van de toenemende handelsliberalisatie en handelsactiviteit zullen de internationale relaties verbeteren, voorzover het de verhouding tussen West en Zuid betreft. Met dien verstande echter, dat de differentiatie in deze relaties zal toenemen. De landen in de Derde Wereld, die beschikken over voor het Westen belangrijke grondstoffen, zullen hun positie sterk verbeteren, terwijl de afstand tot de armsten-der-armen zal worden vergroot.

Deze trieste ontwikkeling wordt veroorzaakt door bevoordeling van de kant van het Westen, en door competitie tussen de ontwikkelingslanden onderling. Weinig opwekkend is ook het toekomstperspectief voor de verhoudingen tussen Oost en West: De spanning met de Sovjet-Unie en de zes Oosteuropese landen zal eerder toe- dan afnemen; de militaire macht zal - over en weer - sterk worden vergroot. Dit wordt volgens het scenario veroorzaakt door het feit dat de Sovjet-Unie haar machtspositie alleen maar kan handhaven door militaire macht: Op economisch, cultureel en wetenschappelijk gebied verkeert deze supermogendheid in een achterstandspositie.

Deze toename van de militaire spanningen tussen Oost en West en een sterke vergroting van de militaire uitgaven staan overigens een geringe groei van de handel met het Oostblok niet in de weg. De spanningen tussen de landen van het Warschau-Pact en de Volksrepubliek China zullen eveneens toenemen, maar niet tot een oorlog leiden, - aldus nog steeds de

futurologen van INTERFUTURES. Als gevolg van de starre structuur in het Oosten zullen de relaties tussen Oost en Zuid zich nauwelijks wijzigen. Alleen de wapenhandel tussen Oost en Zuid zal toenemen, en daarmee bijna kunnen wedijveren met de wapenhandel van het Westen met het Zuiden.

Honger en toenemend energieverbruik

In het jaar 2000 zal de economische toestand in de wereld wel enigszins gewijzigd zijn. De positie van de armsten zal echter eerder verslechterd dan verbeterd zijn.

Het aandeel van het Westen in het wereldinkomen zal dalen tot 50 procent, terwijl slechts 15 procent van de wereldbevolking hier woonachtig is. De niettemin optredende achteruitgang wordt vooral veroorzaakt door de daling van het aandeel van de Verenigde Staten van 30 procent in 1975 tot 19 procent in 2000. De toename van het aandeel van de ontwikkelingslanden zal vooral ten goede komen aan China, Zuid-Amerika en de olieproducerende landen.

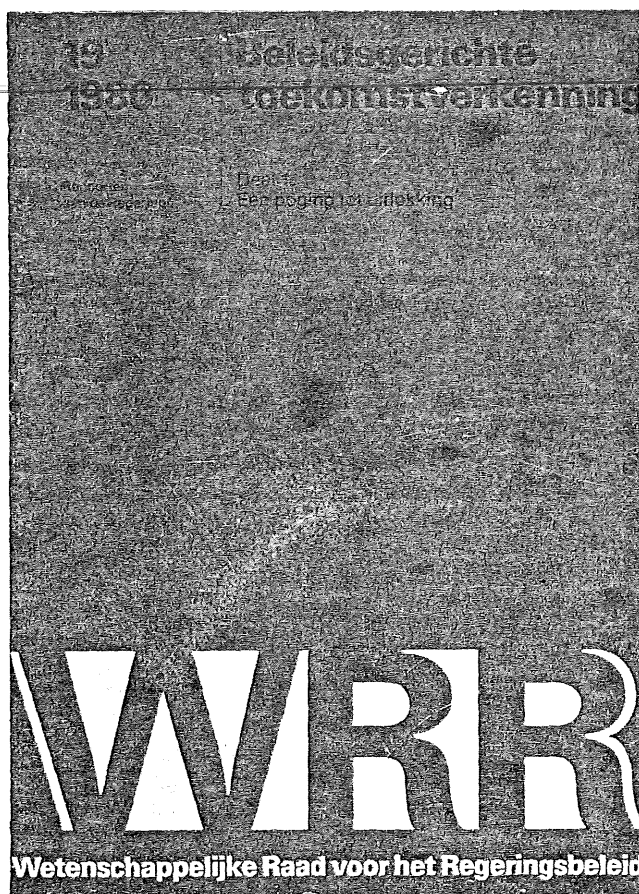
Met uitgebreide tabellen worden deze ontwikkelingen geïllustreerd. Ondanks een toenemende groei van de voedselproductie in de Derde Wereld zal rond 2000 toch nog zo'n 10 procent van de Aziatische, en niet minder dan 25 procent van de Zwart-Afrikaanse bevolking aan ondervoeding lijden. In totaal gaat het daarbij om 350 miljoen mensen!

Ter bevordering van de sectoren met een hoge toegevoegde waarde zullen - met uitzondering van de Europese Gemeenschap - de OESO-landen de handelsbelemmeringen afbreken voor agrarische produkten uit andere OESO-landen en uit

Rudy Rabbinge

foto: Rob Huibers

de Derde Wereld. In vrijwel alle landen - een uitzondering vormt Japan - zal de voedselproductie sneller stijgen dan in overeenstemming zou zijn met de bevolkingsgroei.

Wat de bevolking betreft zal het wereld-aandeel van het Westen en het Oosten gezamenlijk dalen van 29 naar 22 procent. Maar liefst 70 procent van de totale wereldbevolking zal rond 2000 zijn geconcentreerd in acht landen: China, India, Indonesië, Brazilië, Bangladesh, Pakistan, Nigeria en Mexico. De opbouw van de bevolking zal in de ontwikkelingslanden gemiddeld veel jonger zijn dan in de ontwikkelde landen.

De gevolgen van de gevoerde politiek voor de energievoorziening in de wereld zijn ook nagegaan. Door een zeer stringente energiebesparing zal het totale energieverbruik in de wereld rond 2000 (niet meer dan) 2,6 maal zo hoog als in 1975 (kunnen) zijn. In de OESO-landen zal het energieverbruik toch nog verdubbelen; voor de Derde Wereld is een verzesvoudiging van het gebruik aan energie voorzien. Niettemin zal dan in 2000 de energieconsumptie per hoofd van de bevolking in de OESO-landen nog altijd zeven maal zo hoog zijn als in de landen van de Derde Wereld.

Algehele verspreiding van kernwapens?

Tegelijkertijd realistisch en angstaanjagend

is het perspectief betreffende de defensie-uitgaven in de wereld. In 1976 werd daaraan reeds 250 miljard dollar besteed, een bedrag dat gelijk is aan het bruto nationaal product van de armste helft van de wereldbevolking. De uitgaven voor defensie zullen als gevolg van de hiervóór geschetste internationale ontwikkelingen drastisch stijgen en een veelvoud gaan bedragen van de uitgaven voor onderwijs en gezondheidszorg ten behoeve van de armen.

Het aantal landen dat wapens exporteert, is gering, maar de omvang van de wapenhandel (8,5 miljard dollar voor conventionele wapens in 1975) is bepaald huiveringwekkend. Ten aanzien van de verspreiding van kernwapens hoeft niemand zich illusies te maken: In de gehele wereld, ook in landen met een labiel politiek systeem, zullen binnen tien jaar mogelijkheden aanwezig zijn voor de ontwikkeling van een kernmacht.

Vanuit het boven geschetste scenario op wereldschaal heeft de WRR een scenario voor Nederland geschetst. Daarbij zijn eerst enige onveranderbare gegevens gezien, die mede de Nederlandse positie bepalen (geografische ligging, bevolking, binnenlandse energievoorziening, delfstoffen). Vervolgens is een viertal aspecten van dit toekomstbeeld door de Raad uitgewerkt:

- *het technisch-economische aspect,*
 - *het sociaal-culturele aspect,*
 - *het omgevingsaspect, en*
 - *het politiek-bestuurlijke aspect.*
- Op elk van deze aspecten zal in een volgend artikel (in Spil no. 27) worden ingegaan.*

RUDY RABBINGE

*) Bij het debat in de Tweede Kamer over de Instellingswet die aan het werk van de WRR een wettelijke basis moest geven, ontstond zich een nog steeds interessante discussie tussen de toenmalige minister van algemene zaken Den Uyl en het toenmalige kamerlid Voortman. Laatstgenoemde had al in het voorlopig verslag over het wetsontwerp gewaarschuwd voor de valse suggestie van 'alwetendheid' en 'onfeilbaarheid', die van een dergelijk zwaar bemand (en bevrouwd) 'college - van zo'n college van keien en kenauw' - zou kunnen uitgaan. Dit risico voor de democratie lijkt in de aanpak van de Beleidsgerichte Toekomstverkenning heel wat beter te zijn ondervangen dan bij de eerdere Algemene Toekomstverkenning. (Redactie Spil)

Bronvermelding:

De tabellen bij dit artikel zijn overgedrukt uit het WRR-rapport 'Beleidsgerichte Toekomstverkenning, Deel 1: Een poging tot uitlokking'; Rapporten aan de Regering nr. 19 (1980).